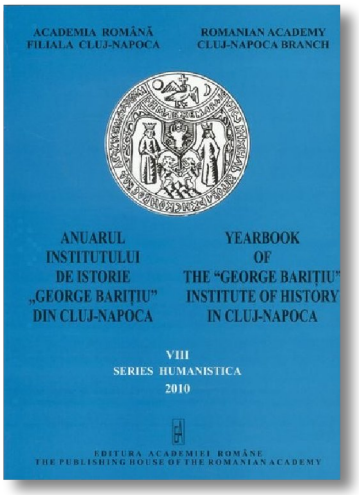

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Mitologie politică, mitologie istorică și manipulare în posttotalitarism. Sinuozități istoriografice în discursul politic oficial din Republica Moldova

Ionuț Isac

How to cite this article:
Isac, Ionuț (2010) *Mitologie politică, mitologie istorică și manipulare în posttotalitarism. Sinuozități istoriografice în discursul politic oficial din Republica Moldova*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 8, pp. 147–164. DOI: 10.5281/zenodo.22965980

© 2010: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

MITOLOGIE POLITICĂ, MITOLOGIE ISTORICĂ ŞI MANIPULARE ÎN POST-TOTALITARISM. SINUOZITĂȚI ISTORIOGRAFICE ÎN DISCURSUL POLITIC OFICIAL DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ionuț Isac

Institutul de Istorie „G. Barițiu" din Cluj-Napoca

Abstract. *The study of historical mythology in the societies of Central and Eastern Europe proves itself today as a quite exciting matter. Historical mythology has got itself a history in post-communist countries. For instance, in Romania this kind of mythology comes quite often directly from the communist times. We believe that there is a high interest not only concerning the varieties of post-communist historical mythology, but also its tendencies of merging with political mythology. Romanian post-totalitarian politicians are frequently interested in exploiting the very rich content of historical myths – according to peculiar interpretations of historian's works (more or less professionals) – in order to fulfill their own desire of gathering and keeping the power. It is likely that a rational understanding of this subject-matter could prevent the East-European citizens from further social disorders, pointless conflicts and futile wars. It can help all of us to build a desirable future in this corner of the planet.*

Key words: *history, historical mythology, post-communism, politics, manipulation, political education, values*.

Cercetarea fenomenului *manipulării* în societățile post-comuniste ale Europei de Est constituie unul dintre cele mai incitante subiecte ale sociologiei, psihologiei sociale, antropologiei, filosofiei sociale şi politice. Pe parcursul apariției unei literaturi considerabile dedicate subiectului, se multiplică atât punctele de vedere, cât şi traseele exploratorii, în corespondență cu evoluția realității înseşi din aceste țări, deloc uniformă şi liniştitoare. Totuşi, analiza atentă a unor lucrări reprezentative semnate de autori prestigioşi, atât din Estul, cât şi din Vestul Europei, atestă durabilitatea şi convergența unor filoane ideatice argumentate critic, a căror continuare poate duce la noi clarificări ale unor fenomene şi procese sociale specifice tranziției de la societatea totalitară la societatea democratică.

Una dintre consecințele notabile ale acestui tip de cercetare este aceea a identificării şi explicitării legăturii strânse dintre *manipularea la nivel social* şi proliferarea *mitologiei politice*, fiindcă cea dintâi – operă a politicienilor guvernanți

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. VIII, 2010, p. 147–164

sau a acelora aflați în tentativa de a-şi adjudeca scopul dintotdeauna al activității lor predilecte (puterea) – o creează şi o condiționează pe cea de a doua; mai mult, manipularea provoacă, treptat, într-un cerc vicios, creşterea însăşi a nevoii oamenilor de manipulare, prin indefinite aboliri, reluări şi reconfigurări ale miturilor politice. În acest fel, se speculează o stare de incertitudine existențială a indivizilor umani şi grupurilor sociale din societățile post-comuniste, generată de problemele numeroase şi apăsătoare, care le bulversează ordinea existențială, punându-le sub semnul întrebării chiar rațiunea lor de a fi pe această lume (scăderea veniturilor, inflație, şomaj, greve, devalorizarea monedei proprii, sărăcie, discriminare pe piața forței de muncă, violențe sociale, crime ş.a.m.d.).

Odată ce pretinsa „abolire a istoriei" de către doctrina marxist-leninistă – în variatele ei interpretări şi aplicări de la o țară la alta – s-a dovedit a fi iluzorie, devenea clar pentru oricine putea privi realitatea fără prejudecăți exagerate că realitățile sociale post-comuniste, nu mai puțin dure şi frustrante, vor reinstaura foarte repede „teroarea istoriei", în care destinele individuale şi colective se vor confrunta iarăşi cu amenințarea „strivirii" lor în noi „malaxoare" social-economice gigantice şi impersonale. Or, oamenii au nevoie de *sens* şi *certitudine*, pentru a-şi duce existența de fiecare zi, nu doar ca simplă supraviețuire biologică, ci şi în numele unor valori şi idealuri. „Ivindu-se acolo unde țesătura socială se rupe sau se desface, miturile politice se arată a fi de o însemnătate crucială în opera de refacere a normalității comportamentale"[1], scrie M. Şleahtițchi, profesor la Universitatea Liberă Internațională a Moldovei. A conferi un sens existenței tale înseamnă a o raționaliza în parametri acceptabili, a o face inteligibilă şi, mai ales, suportabilă. Este mult mai uşor să suferi, de pildă, constrângerile economiei de piață, cu avatarurile ei, atunci când, conform unor reprezentări sociale ambigue, adesea induse abil de politicieni, poți găsi vinovați cu duiumul (reali sau imaginari) – „îmbogățiții peste noapte", „miliardarii de carton", „cartelul politicienilor corupți", „minerii", „golanii", „imigranții", „blestemul divinității", „conspirația capitalismului mondial" sau a „evreimii mondiale" etc., fără a te întreba dacă atribuirile tale pot fi justificate sau demonstrate rațional.

În ce priveşte noțiunea de *manipulare*, acceptăm definiția acordată de S. Chelcea, potrivit căruia aceasta este „[...] *acțiunea de schimbare a opiniilor, atitudinilor şi comportamentelor prin expunerea la mesaje a persoanelor şi grupurilor umane în vederea atingerii unor scopuri dorite de altcineva (persoane sau organizații), fără aplicarea constrângerilor fizice şi fără conştientizarea discrepanței dintre scopurile îndepărtate ale persoanelor şi grupurilor-țintă şi scopurile îndepărtate ale celor care exercită influența* [...] Înțelegem prin manipulare comportamentală influențarea subiecților umani (indivizi, grupuri, mulțimi) în vederea realizării unor acțiuni în discordanță cu propriile scopuri, fără

[1] Vezi M. Şleahtițchi, *Mitul politic – elementul forte al jocurilor manipulante din post-totalitarism*, în *Manipularea în post-totalitarism*, M. Şleahtițchi (coord.), Chişinău, Edit. Gunivas, 2008, p. 269.

ca aceştia – subiecţii umani – să conştientizeze discrepanţa dintre propriile scopuri şi scopurile îndepărtate ale celor care îi influenţează."[2]

Prin noţiunea de *mit politic* înţelegem, în general, o credinţă sau o convingere subiectivă simplificată, însă aptă să furnizeze o semnificaţie, să „ancoreze" într-un anumit fel, pentru indivizi şi mase, percepţia asupra originilor, identităţilor şi scopurilor proprii. Se poate spune că mitul politic îşi fixează „referenţialul" la confluenţa dintre obiectiv şi subiectiv, realitate şi ficţiune, ceea ce nu îl face mai „slab" decât o teorie socială sau o ideologie elaborată, ci chiar mai puternic decât acestea, atunci când este vorba de a impresiona şi a pune în mişcare comunităţile şi colectivităţile umane; el se prezintă ca o naraţiune capabilă să inspire loialităţi colective, afinităţi, pasiuni şi acţiuni umane diverse. Ţinta sa nu o constituie realitatea *aşa cum este ea*, ci *aşa cum trebuie sau ar trebui să fie*, mai precis *să-i facă pe oameni să îşi imagineze o realitate viitoare, care să-i determine să acţioneze acum, în prezent, ca şi când ea ar exista deja*. Într-o sinteză sumară, se poate spune că mitul politic reprezintă un set de credinţe subiective care nu se supun regulilor logicii, dimpotrivă, transcend exigenţele acesteia. Funcţia sa principală este aceea de a imagina o realitate conformă anumitor interese politice, pretenţiile sale explicative fiind maximale, după cum afirmă Vl. Tismăneanu[3].

Din punct de vedere axiologic, miturile politice se străduiesc adesea să substituie o valoare cu alta (posibil, cu o *non-valoare* sau cu o valoare „accesorie") ori un sistem de valori cu altul (sau cu anumite *anti-valori*) – ceea ce nu este foarte vizibil imediat – străduindu-se să le inoculeze celor vizaţi convingerea că imaginea care li se inoculează este cea mai recomandabil de însuşit şi susţinut în viitor. În măsura în care, la nivel individual şi social, inocularea unor stări de spirit diferite sau contrarii faţă de cele care s-ar coagula în absenţa miturilor politice reuşeşte, acestea din urmă se manifestă ca apreciabile *forţe manipulatorii*.

Aspectul care merită aici o atenţie aparte este acela al *conţinutului* sau *substanţei* mitologiilor politice post-comuniste. Aşa cum s-a afirmat, ele nu se mai prezintă în stare „pură" (ca în perioadele clasice ale comunismului sau naţional-socialismului); dimpotrivă, acestea tind să configureze amalgame ciudate, în care claritatea şi distincţia ideilor avansate deţin o importanţă marginală; ceea ce contează, în primul rând, este forţa persuasivă a mesajului lor afectiv-emoţional: „Mitologiile radicale post-comuniste combină logica iacobino-leninistă a «vigilenţei şi intransigenţei» cu temele susţinute de extrema dreaptă xenofobă din perioada interbelică."[4] Nici mitologiile mai puţin radicale nu evită sofisticarea, în scopul manipulării. Spre deosebire de situaţia existentă cu câteva decenii în urmă,

[2] Vezi S. Chelcea, *Manipularea comportamentală: delimitări conceptuale*, în *Manipularea în post-totalitarism*, ..., p. 20, 21. De asemenea, S. Chelcea, *Influenţa socială şi manipularea comportamentală*, în „Ştiinţă şi tehnică", nr. 5, 1990, p. 15–17; idem, *Repere pentru o analiză psihosociologică a manipulării*, „Revista de psihologie", nr. 1, 1992, p. 37–44; idem, *Opinia publică. Gândesc masele despre ce şi cum vor elitele?*, Bucureşti, Edit. Economică, 2002, p. 145–151.

[3] Vezi V. Tismăneanu, *Fantasmele salvării. Democraţie, naţionalism şi mit în Europa post-comunistă*, Iaşi, Edit. Polirom, 1999, p. 20.

[4] *Ibidem*, p. 18.

fuziunea actuală a elementelor mitice este, aşadar, una post-modernă, tot mai sofisticată, aptă de modelare în varii forme şi aspecte în mentalul colectiv. Totul devine acum posibil: partide cu pretenții democratice, vehiculând clişee şi nostalgii comuniste; partide care se declară socialiste şi comuniste, cu un arsenal discursiv şi ideologic parțial „capitalist" (eventual, de extremă dreapta) etc.

O altă consecință remarcabilă a cercetării fenomenului manipulării în post-comunism este aceea a identificării şi explorării relației dintre *mitologia politică* şi *mitologia istorică*, şi ea foarte strânsă, evolutivă sau involutivă, în funcție de interesele conjuncturale ale guvernanților politici. Discuțiile asupra implicațiilor istoriografiei pentru toate componentele vieții sociale sunt numeroase, atât în Republica Moldova, cât şi în România ori în alte țări. Cu deosebire însă în spațiul post-comunist, ele preocupă un public larg, de la teoreticienii istoriografi, politologi şi politicieni, până la cititorii amatori de diverse vârste şi profesiuni. Întrebări sau aspecte de genul: care este menirea actuală a istoriografiei? cum influențează miturile istoriografice alte zone sau domenii ale culturii? cum îşi îndeplineşte discursul istoriografic menirea dezvoltării metodice a spiritului critic în viața socială? ş.a.m.d. au o mare importanță nu numai din punctul de vedere strict al cercetării ştiințifice, dar şi pentru educația tinerei generații, cultivarea simțului civic al cetățenilor de toate vârstele, rafinarea treptată a culturii istorice şi politice a indivizilor şi grupurilor sociale.

Analiza relației dintre mitologiile politice şi cele istorice prezintă trăsături caracteristice în țările est-europene, fiindcă instabilitatea economică şi socială face mai permeabil comportamentul indivizilor şi comunităților la influențele mitologice, proiecțiile şi stereotipurile acestora fiind mai durabile în timp, respectiv mai puțin supuse schimbării. Cu o particularitate: în cazul Republicii Moldova, reapariția şi persistența puterii comuniste la nivel guvernamental şi prezidențial după destrămarea Uniunii Sovietice a creat o metamorfoză insolită a mitologiei politice, unele elemente ale acesteia, anterioare anului 1991, prelungindu-se până în prezent (de ex. nostalgii diverse, tipare lingvistice şi rutine comportamentale). Studiind relația dintre mitologie şi manipulare în Moldova, un analist de la Universitatea din Bălți (A. Ciubotaru) apreciază că miturile politice sunt creații artificiale ale dezinformării practicate de către organismele de conducere a țării, pentru a atinge un dublu scop: pe de o parte, motivarea (justificarea) existenței unor probleme economice şi sociale grave, iar pe de altă parte, chiar justificarea incapacității acestor foruri de a le soluționa. De altfel, întrepătrunderea mitologiei politice cu mitologia istorică este rezultatul unor acte de manipulare a conştiinței publice, pe un teren foarte favorabil din punct de vedere practic – țările fostei URSS: „Dezinformarea este o modalitate foarte inteligentă şi asiduu elaborată de influențare a opiniei publice în direcția dorită de aşa-numiții ei comanditari. Mai mult decât atât, ea presupune o colaborare a unor specialişti din diverse domenii (lingvistică, istorie, politologie, psihologie), fără de care nu se poate obține ceea ce asigură succesul manipulării: unitatea discursivă a mesajelor dezinformatoare şi aparenta coerență ştiințifică a interpretării [...] Manipularea ca intenție de a

schimba cursul firesc al evoluţiei politice şi istorice a unei comunităţi îşi găseşte cel mai potrivit teren de afirmare în ţări ca Rusia, Ucraina, ţările Asiei Mijlocii, Moldova [...]"[5]

Discuţia despre istorie – în sensul de istoriografie – ca *discurs legitimant* (al suveranilor, guvernelor, statelor şi naţiunilor) se întâlneşte cu mitologia politică, având rezultatul respectului sau lipsei de respect (până la eludare) a adevărului istoric. Uneori, această tendinţă legitimatoare este considerată ea însăşi… legitimă, în măsura în care se fundamentează pe sursele sau izvoarele istorice cercetate, verificate de specialişti, fiind astfel capabilă să contribuie cu un aport verificabil şi solid de argumentaţie pentru ori contra unor evenimente politice, economice sau culturale. Este totuşi de bănuit (se poate şi demonstra) că, în politică – sau oriunde altundeva unde se joacă interese puternice – obiectivitatea nu face prea multe servicii cuiva! Alteori – şi foarte frecvent – istoriografia se „mulează" pe interesele politice ale momentului, făcând jocul unui grup de interese, partid sau guvern aflat vremelnic la putere (aşa cum vom vedea mai jos): „Între provocările istoriei şi înfăţişările pe care le ia istoriografia în orice moment există o relaţie care l-a făcut pe Croce să observe că istoria e mereu «contemporană». Ea dezvăluie în genere o atitudine pragmatică faţă de trecut şi un mod de a-l valoriza în profitul actualităţii. Cu sau fără voia celor care au profesat-o, istoria a fost mai totdeauna un mijloc de legitimare, un instrument manipulabil în interesul puterii […] Se admite azi că perfect inocentă istoriografia n-a fost niciodată, chiar dacă ea a putut trăi uneori iluzia obiectivităţii depline, a adevărului fără rest. Conştientizarea profesională a acestei situaţii e plină de urmări: un plus de luciditate în abordarea istoriei; o anumită dezinhibiţie în studiul temelor interferente; mai mult realism în construcţia istorică însăşi."[6]

Ce este, însă, *mitul istoric* (sau, mai bine spus, *mitul istoriografic*, întrucât apreciem că istoria însăşi nu creează mituri, ci numai aceia care o cercetează sau îi exploatează achiziţiile)? O definiţie propusă de istoricul L. Boia îl descrie ca fiind o „construcţie imaginară […] destinată să pună în evidenţă esenţa fenomenelor cosmice şi sociale, în strâns raport cu valorile fundamentale ale comunităţii şi în scopul de a asigura coeziunea acesteia. Miturile istorice presupun, evident, preluarea trecutului în sensul acestei definiţii."[7] Astfel, mitul (istoric) *structurează,*

[5] Vezi A. Ciubotaru, *Manipularea în presa oficială din Republica Moldova. Cazul* ***Moldova suverană***, în *Manipularea în post-totalitarism*, ..., p. 124 şi 125. Autorul identifică şi comentează cele patru mituri politice ale discursului istoric şi publicistic oficial (mitul Conspiraţiei, al Salvatorului, al Vârstei de Aur şi cel al Unităţii), aşa cum au fost vehiculate în ziarul „Moldova Suverană", luna ianuarie 2002 (pp. 126–137). Concluzia sa, argumentată prin studiul sociologic şi lingvistic, este aceea că: „Discursul oficial al presei şi televiziunii de stat din Republica Moldova reflectă pe deplin această tendinţă de reelaborare a mitologiei politice naţionale pe baza unei manipulări factologice şi ideologice a datelor pe care le oferă istoriografia şi realitatea" (p. 126).

[6] Vezi Al. Zub, *Istorie şi finalitate. În căutarea identităţii*, ediţia a 2-a, Iaşi, Edit. Polirom, 2004, p. 31.

[7] Vezi L. Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, ediţia a 4-a, Bucureşti, Edit. Humanitas, 2005, p. 56.

integrează şi *simplifică* faptele şi fenomenele potrivit logicii imaginarului – nici „real", nici „ireal".

Răstălmăcirea istoriei nu este chiar atât de dificilă, mai ales că mitul se găseşte şi în miezul istoriografiei, nu numai în afara ei: „Scenariul se repetă în toate despotismele lumii şi e tot mai mult scos la lumină de istorici. Puterea emite un discurs legitimant şi pretinde apoi ca istoriografia să-i dea o expresie plauzibilă. În acelaşi timp, contestaţia emite propriul ei discurs, astfel că avem de-a face, până la urmă, cu discursuri paralele, din analiza cărora istoricul ştie să tragă profit în stabilirea adevărului. Fiecare se legitimează cum poate."[8]

Profesionalismul istoriografic este numai o premisă necesară, dar nu şi suficientă în scopul evitării apariţiei şi creşterii aberante a construcţiilor mitologice, uneori cu tentă discreţionară, cum se întâmplă pe timpul dictaturilor. Profesioniştii puterii pot să ţină sau să nu ţină seama de achiziţiile valoroase ale ştiinţelor istorice, iar dacă îşi fac scrupule din acest punct de vedere, riscă să nu mai câştige puterea (scopul declarat al politicienilor de pretutindeni şi dintotdeauna) sau chiar să o piardă. Considerăm că mitul istoriografic şi, la confluenţa sa, cel politic, apar aici în cazul legitimării puterii ori a unei realităţi sociale oarecare, împotriva sau în ciuda istoriei (*Legitimation trotz Geschichte*, după expresia lui B. von Borries). Preluat de politicieni, discursul istoriografic se va modifica astfel până la nerecunoaştere, el fiind „decupat", supus unor multiple „filtraje" şi „selecţii" ideatice, în funcţie de realizarea acordului cu realitatea social-politică dezirabilă a momentului. Atunci apare şi evidenta componentă *retorică*, întrucât discursul politic este – mai ales în perioadele de campanie electorală –, unul prin excelenţă persuasiv, cu o puternică finalitate pragmatică.

Comparaţia între mitologia istoriografică din comunism, respectiv post-comunism atestă, de pildă, diferenţe notabile în ce priveşte valorizarea trecutului istoric.

De pildă, miturile fondatoare ale comunismului românesc sunt răscoalele şi revoluţiile, întemeierea partidului comunist, greva de la Griviţa şi actul de la 23 august 1944[9]. Întreaga istorie naţională şi universală devine în mod obligatoriu, pentru aceia care împărtăşesc ideologia comunistă, istoria contradicţiilor sociale şi a luptei de clasă, accentul fiind pus pe mişcările revoluţionare ale maselor populare exploatate, în detrimentul personalităţilor istorice – cel mai adesea negative –, reprezentând clasele exploatatoare. Punctul culminant, încoronarea întregii istorii naţionale şi universale, este, desigur, regimul socialist şi comunist, spre care s-ar fi îndreptat, inconştient, umanitatea în veacurile şi mileniile anterioare. Astfel, discursul istoriografic este obligat întotdeauna să ţină seama de imperativele ideologice ale momentului, să legitimeze în permanenţă discursul politic, devenind pur şi simplu o anexă deplorabilă a acestuia din urmă.

Din contră, post-comunismul răstoarnă şi, întrucâtva, amalgamează viziunea comunistă. Valorizarea trecutului istoric se face pe linia cealaltă: a individualităţii şi individualismului, cu exaltarea idealului bogăţiei capitalizate de către indivizii

[8] Al. Zub, *op. cit*., p. 44.
[9] L. Boia, *op. cit*., p. 170.

întreprinzători ai epocii moderne, a liberei iniţiative, afacerilor şi concurenţei capitaliste. Basculând spre polul opus, istoria tinde să devină mai ales una a individualităţilor care îşi creează – în bine sau în rău – propriul destin. Oficial, comunismul este denunţat, acuzat de toate relele imaginabile (poate mai numeroase decât cele reale) şi, cel puţin la modul teoretic, pus la stâlpul infamiei. Neoficial însă, unele dintre presupoziţiile şi miturile sale fondatoare tind să se amestece grotesc şi ameninţător cu principiile noului regim „liber şi democratic", cu efecte dintre cele mai păgubitoare pentru doritorii de spirit critic şi posesori ai simţului realităţii. Nu întâmplător, timp de ani de zile, preşedintele şi partidele aflate la putere în România au câştigat câteva campanii electorale cu slogane nu pro-comuniste, dar anti-capitaliste („Nu ne vindem ţara!"; „Să nu vină moşierii şi capitaliştii la putere!" ş.a.).

Să observăm însă, din această perspectivă, câteva elemente ale discursului oficial privind istoria şi istoriografia în Republica Moldova. De pildă, Mircea Snegur a fost considerat „cel mai controversat şi incoerent" preşedinte, atât în discursul său general, cât şi în activitatea sa prezidenţială[10]. Dacă până în 1991 (anul alegerii şi investirii sale în funcţie), în urma vizitelor din România, el a vorbit despre „… întâlniri ca între fraţi care au aceeaşi istorie şi aparţin aceluiaşi neam", respectiv a susţinut, la Marea Adunare Naţională din 27 august 1989, necesitatea aflării pe căi ştiinţifice a „adevărului adevărat" al istoriei poporului său, ulterior poziţia sa a suferit o deplasare spre polul diametral opus.

Pe data de 26 iunie 1991, la deschiderea conferinţei internaţionale „Pactul Molotov-Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia", Snegur a făcut aprecieri corecte, corespunzătoare adevărului istoric (de ex. problema exercitării dreptului firesc de autodeterminare al Basarabiei, după Primul Război Mondial; ocuparea de către armata roşie în 1940 şi includerea Basarabiei în statul sovietic, cu consecinţele impunerii unei „statalităţi străine, ostile şi incompatibile" cu caracterul etnic, tradiţiile istorice şi culturale), concluzionând prin dihotomizarea istoriei în „adevărată şi obiectivă", respectiv „falsificată şi denaturată". Peste câţiva ani însă (în 1994), deplasând accentul „sincerităţii, adevărului şi obiectivităţii" spre tonalităţile unui discurs politic identitar legitimant, preşedintele Moldovei le solicita specialiştilor istoriografi, „salarizaţi din sudoarea poporului muncit" (este clar perceptibilă aici nuanţa proletcultistă), să insiste asupra „numelui de *moldovean*", printr-o reinterpretare cel puţin curioasă a *Cronicii moldo-polone*. Astfel, în lectura prezidenţială se producea o spectaculoasă şi falsă substituire: *moldovenii* apăreau, chipurile, drept unicul grup etnic de referinţă al cronicii, în timp ce numele de *român* (menţionat în cronică referitor la locuitorii din Transilvania, Moldova şi Muntenia) se pierdea, la modul „selectiv", undeva în ceaţa istoriei medievale. Ţintindu-şi, apoi, aprecierile spre primele decenii ale secolului al XX-lea, Snegur îl caracteriza, de pildă, pe Nicolae Iorga drept

[10] Vezi N. Enciu, *Manipularea istoriei în discursul public al preşedinţilor Republicii Moldova*, în *Manipularea în post-totalitarism*, ..., p. 167.

„exponent al moldovenismului", mai afirmând, printre altele, că moldovenii doreau să fie „stăpâni în propria casă" chiar şi în perioada 1918–1940 (nefiind, deci, de acord cu revenirea Basarabiei la România).

Se improviza în acest fel o superficială mitologie oficială identitară moldovenească, paralelă cu interpretarea ştiinţifică şi obiectivă a istoriei, pe care preşedintele Snegur o reclamase insistent doar cu puţin timp înainte. Spunem „efemeră", întrucât, în proximitatea următoarelor alegeri din toamna anului 1996, Snegur a făcut noi afirmaţii paralele şi ambigue, părând să revină la presupoziţiile iniţiale, dar, în final, dezicându-se de ele (ceea ce a şi contribuit la înfrângerea sa pe plan electoral). În aceeaşi zi (27 aprilie 1995), pe de o parte, în cadrul mesajului prezidenţial *Limba română este numele corect al limbii noastre*, el a pledat ferm pentru „restabilirea adevărului istoric" privitor la denumirea „limbii noastre" – *limba română*; pe de altă parte, a înmânat unui grup de veterani din cel de-Al Doilea Război Mondial medalia jubiliară „50 de ani din ziua Biruinţei în Marele Război pentru Apărarea Patriei, 1941–1945" – implicit, o proiecţie asupra trecutului, tributară perioadei URSS, dar şi asupra actualităţii acestei entităţi politico-statale în memoria afectivă a indivizilor umani. N. Enciu conchidea într-o tentativă de hermeneutică a idiosincraziilor primului preşedinte al Moldovei: „Oricum, în pofida manipulărilor istoriei – mai vechi şi mai recente – la care a recurs pe parcursul exercitării mandatului de preşedinte al Republicii Moldova, M. Snegur a putut, totuşi, pretinde că a practicat procedeele respective în numele proclamării, iar mai apoi şi consolidării independenţei Republicii Moldova."[11]

Dacă Mircea Snegur a reuşit, întrucâtva, să mai salveze aparenţele, pendulând ideologic între obiectivitatea istorică şi interesul politic de moment, urmaşii săi din fotoliul prezidenţial au mers, gradual, până la capăt spre polul opus, ajungându-se în ultimii ani la procesul straniu de restauraţie a epocii comuniste în Republica Moldova.

Cu un trecut propagandistic-comunist notoriu, Petru Lucinschi a recurs la procedee mai „voalate şi subtile" (cum remarcă N. Enciu), pentru a concilia, într-un fel, diferitele stări de lucruri din alte timpuri, cu prezentul: „Fiind un bun profesionist în domeniul propagandei comuniste, P. Lucinschi a găsit, totuşi, o modalitate ingenioasă de manipulare a trecutului său brejnevist şi bodiulist."[12] Revenit din fosta URSS în Republica Moldova după anul 1991, el făcea, prin declaraţiile oferite ziarului „Izvestia", concesia de a admite că este, totuşi, un produs al trecutului sovietic; totodată, Lucinschi asocia acestui fapt ideea inevitabilităţii formării oricui, la timpul respectiv, în astfel de tipare („Alţi oameni, care s-ar fi format în alte condiţii, nu avem"). Mai mult decât atât, el s-a declarat apt să renunţe la acest trecut, aducător de avantaje, pentru a-şi asuma prezentul cu o nouă responsabilitate, ori chiar să convertească atributele sale anterioare de „om al Moscovei" în atuuri pentru ţara sa.

Un exemplu pentru o „denivelare" cultural-istoriografică de care a dat dovadă P. Lucinschi ni-l oferă chiar discursul de investitură, în ziua de aniversare a naşterii

[11] Vezi N. Enciu, *op. cit*., p. 173.
[12] *Ibidem*, p. 174.

lui Mihai Eminescu (15 ianuarie 1997). Atunci, Lucinschi îşi exprima speranţa că „idealurile genialului creator" vor contribui la realizarea practică a obiectivului „consolidării unităţii poporului Republicii Moldova"[13]. Credem, însă – alături de mulţi alţii – că este imposibil de găsit o legătură între opera lui Eminescu şi statul moldovenesc actual, între valoarea excepţională a poeziei eminesciene şi militantismul politic al structurilor de conducere comuniste de la Chişinău. Or, analiza axiologică arată că mitologia politică (mai ales în asociere cu mitologia istorică) este, adesea, abilă în manipularea valorilor şi amestecul acestora cu non-valorile (sau pseudo-valorile din alte domenii decât cel cultural-spiritual), proces dus până la transformări ireversibile sau foarte greu reversibile.

Cu altă ocazie, P. Lucinschi a pledat pentru discuţia între specialişti asupra datelor istorice controversate din istoria Basarabiei (1812, 1918, 1940), formulând exigenţa ca aceştia să se ghideze după principiul conform căruia „[...] adevărul care va ieşi la iveală să nu învrăjbească oamenii, ca să se poată trage din istorie «concluziile corespunzătoare pentru viitor»".[14] Cum spusese însă predecesorul său M. Snegur, referindu-se la cercetarea istoriografică, „două adevăruri nu există", este cert că evitarea „învrăjbirii" despre care vorbea Lucinschi era o pură ficţiune, întrucât aceasta reprezenta rezultatul coliziunii inevitabile dintre poziţia istoriografică profesionistă şi autentică, şi un conglomerat de teze politico-ideologice discutabile ale trecutului.

Alegerile anticipate de la finele anului 2000 au adus la putere Partidul Comunist din Moldova, iar ca preşedinte pe controversatul Vladimir Voronin. În acest fel, din punct de vedere politic s-a realizat un regres temporal-istoric, iar sub aspect istoriografic o resuscitare a unui amalgam confuz de „teze" din vechiul arsenal ştiinţific sovietic, care glăsuiesc unitar despre înfiinţarea „Statului Moldovenesc" în 1359 (de către „volohi" şi „slavii de răsărit"), care a trecut apoi prin câteva etape epocale: Republica Democratică Moldovenească (1917), Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1924) şi Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (1940) – apogeul şi încheierea, chipurile, a „procesului de autodeterminare a naţiunii moldoveneşti"! Mitologic, teza istoriografică a comuniştilor moldoveni este că acest proces de autodeterminare, început cu aproape 600 de ani în urmă, s-a finalizat logic odată cu apariţia RSSM, întrucât Moldova nutrise tocmai din urmă cu şase secole un asemenea vis, văzându-şi-l, în fine, împlinit, „lucind ca o steluţă în luminoasa constelaţie a republicilor sovietice socialiste – cu propria stemă, cu propriul imn, cu propriul drapel"[15].

[13] *Ibidem*, p. 175. Pe bună dreptate, N. Enciu interpretează această afirmaţie în felul următor: „Este un exemplu pregnant de manipulare a istoriei, deoarece avem certitudinea că idealul lui Eminescu a fost altul decât «consolidarea unităţii poporului Republicii Moldova»" (*ibidem*).

[14] Vezi M. Bruhis, *Republica Moldova. De la destrămarea imperiului sovietic la restaurarea imperiului rus*, Bucureşti, Edit. Semne, 1997, p. 49–50 (apud N. Enciu, *op. cit*., p. 176).

[15] Vezi M. Enciu, *op. cit*., p. 177. În mod just, citând o idee din aceeaşi familie a ideologiei oficiale a PCRM, exprimată de I. P. Kalin, care spune că teritoriul Moldovei a fost „rupt artificial din trupul măreţei Ţări a Sovietelor de către şarlatanii politici", autorul apreciază viziunea politicienilor

Interrelaționarea dintre mitologia politică şi mitologia istoriografică a reiterat, în această situație, ipostaze binecunoscute, puterea politică comunistă instaurând ca atitudine istoriografică oficială un soi de „fundamentalism moldovenesc", intim asociat trecutului rus şi sovietic. Am dori să evocăm, la acest punct, exemplul, în aparență banal, la care se referă tot un autor de peste Prut (V. Capcelea): obiceiul liderilor politici comuniști de la Chişinău – care înainte vreme depuneau coroane de flori la monumentul lui Lenin – de a depune, acum, coroane de flori la monumentul lui Ştefan cel Mare[16]. Gestul respectiv poate fi asociat cu acela al multor lideri politici din România, care au trecut foarte rapid de la ateismul militant practicat înainte de 1989, la o religiozitate ostentativă, ținând lumânări în mâini şi făcându-şi cruci largi, la vedere, pe parcursul sărbătorilor religioase, în interiorul bisericilor sau prin curțile mănăstirilor, mai ales în campanie electorală sau imediat după succesul în alegeri. De pildă, aceştia merg în pelerinaj la mormântul lui Avram Iancu de la Țebea, unde rostesc discursuri pline de patriotism înflăcărat, dar în scop electoral-populist. Efectul este unul manipulatoriu şi transmite populației mesaje ambiguu-duplicitare, de genul „Ştefan (sau Eminescu) este strămoşul nostru, dar e printre noi, cei de astăzi", „Dumnezeu e cu noi", „suntem de-ai voştri", „suntem credincioşi" etc. Este vorba despre o evidentă degradare a valorilor *cultural-istorice, estetice, religioase*, dar şi despre o degradare a valorilor *morale* – parte integrantă a țesăturii complexe a mitologiei politice post-totalitare: „Manipularea creează aparența participării active a poporului la devenirea lui istorică şi, în acelaşi timp, nu oferă posibilitatea ca el [poporul – n.ns., I.I.] să se folosească în întregime de valorile materiale şi spirituale [...] Mitul cere ca elita să creeze o aparență a cinstei şi a imparțialității guvernanților, iar slăbiciunile şi lacunele ce se depistează sunt considerate nişte fenomene ce țin de slăbiciunile omului."[17]

Or, grotescul apare aici din faptul că, prin aceste ritualuri, se insinuează o legătură mitică legitimantă, absolut inexistentă în realitate, între personalitatea lui Ştefan cel Mare din secolul al XIV-lea, Al Doilea Război Mondial şi comunismul bolşevic al secolului al XX-lea[18]! Nu întâmplător, ideologia politică neo-comunistă,

comuniști drept haotică: „[...] actuala majoritate parlamentară comunistă nu a dispus şi nu dispune nici până în prezent de o viziune coerentă asupra identității şi istoriei noului stat independent apărut pe harta politică a Europei la 27 august 1991 [...]" (*ibidem*). *Haotismul* este, însă, după cum se ştie, un element indelebil al oricărui regim comunist, întrucât, cultivat consecvent la scară socială, el sfârşeşte prin a dezagrega întreaga societate şi a o aliena, conform dorinței liderilor de la putere.

[16] Vezi V. Capcelea, *Locul şi rolul tradițiilor în jocul manipulator al timpului prezent*, „Studii şi cercetări din domeniul ştiințelor socio-umane", vol. 17, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2008, p. 270.

[17] *Ibidem*, p. 269.

[18] „În mod firesc apare întrebarea: ce are comun marele voievod, spre exemplu, cu Războiul pentru Apărarea Patriei, care este meritul lui la distrugerea fascismului, fiindcă se depun flori la monumentul lui la 9 mai? Prin aceasta se încearcă a se demitiza chipul lui Ştefan cel Mare, simbol al luptei neamului românesc pentru independență şi unitate națională, pentru a-l transforma într-un element de protocol, într-o figură de rutină. Timp de un deceniu, conducerea Republicii Moldova a reuşit să-l smulgă pe Ştefan cel Mare din aerul de legendă de care a fost învăluit timp de secole în şir şi să-l transforme într-un aliat al comuniştilor, într-un separatist sadea. Prin rolul care i se atribuie azi,

cu substrat mitologic, specifică spațiului răsăritean ex-sovietic, îşi ia drept aliați de nădejde *tradiția* locală şi personalitățile istorice, întrucât astfel se încearcă perpetuarea mentalității generațiilor trecutului, care i-au fost tributare până la sclavie: „[...] utilizarea unor tradiții în scopul manipulării ce se efectuează în Republica Moldova de către puterea actuală urmăreşte scopul de a împiedica această schimbare [în sens democratic – n.ns., I.I.], de a păstra continuitatea generațiilor de tip sovietic."[19]

Întreaga istorie națională (re)devine una a relațiilor multi-seculare cu slavii. Nu mai poate exista o „istorie a României şi românilor", ci numai o „istorie a Moldovei", încurajată expres prin toate mijloacele (propagandă oficială, programe, manuale şcolare şi universitare). Studiul limbii ruse a redevenit obligatoriu în şcoală şi facultate, în defavoarea limbii române, izgonită (din nou), cel puțin ca denumire, pe malul drept al Prutului. Evident şi implicit, conjugatele politice nu puteau fi altele decât cele anti-româneşti, „curmarea uneltirilor înjositoare ale românizatorilor-unionişti, ale lingviştilor-provocatori de a modifica denumirea limbii materne a moldovenilor". Pericolul „distrugerii statalității Republicii Moldova" se arată a fi unul iminent în cazul integrării europene a acestei țări, iar cât priveşte politica externă, ea va trebui reorientată, din nou, spre Moscova („Marele Licurici", în versiunea răsăriteană).

Mitologia politică şi istorică a comunismului este una amalgamată, întrucât ambițiile sale *naționaliste* şi cele *internaționaliste* se concurează reciproc, încercând să ajungă la o conciliere. Dacă la origine, comunismul nu putea fi decât „internaționalism" (impus de la Moscova prin aparatul cunoscut – forță armată, cadre politice de partid şi de securitate etc. țărilor din Europa de Est), ceea ce i-a făcut pe „revoluționarii de profesie" să declare cândva că patria lor este Uniunea Sovietică, pe parcurs, mai ales după retragerea trupelor sovietice staționate pe aceste teritorii, el a devenit unul „naționalist", partidele din țările respective căutând în fel şi chip (pe plan economic, ştiințific, cultural-spiritual şi educațional) să se legitimeze prin parada autohtonismului.

În versiunea sa resuscitată, care se întâlneşte la ora actuală în Republica Moldova, neo-comunismul doctrinar se vede obligat să revină la „internaționalism" (de această dată printr-o relativ mai mare deschidere la spațiul „lumii libere") şi să fie pus în situația de a produce dovezi spectaculoase şi conjuncturale, cel puțin la nivel discursiv, de adaptare la specificul geopolitic european actual. Astfel, deşi autohtonişti convinşi, comuniştii din Moldova suspină după Uniunea Europeană, unde le-ar plăcea să se vadă primiți peste noapte, ca în propria casă. După cum remarcă N. Enciu, „Cea mai uluitoare constatare a liderului PCRM era că, în pofida faptului că fusese «ruptă artificial din trupul măreței Țări a Sovietelor», Republica

Ştefan cel Mare nu mai prezintă un pericol politic, el e moldovean de-al nostru, parcă nu mai aparține tuturor românilor şi toată viața s-a manifestat ca un luptător înflăcărat pentru independența şi statalitatea Republicii Moldova" (*ibidem*, p. 270).

[19] *Ibidem*, p. 272–273.

Moldova urmează să fie tratată de către Uniunea Europeană «anume ca stat sud-est european» – spațiu căruia îi aparținem «din punct de vedere geografic şi istoric». Cu adevărat «necunoscute sunt căile comuniştilor moldoveni»!"[20]

Pretinsa subită afiliere la idealurile Uniunii Europene a PCRM are tot un substrat ideologic-partinic. Încercând, fără succes, să impună istoria Moldovei în locul istoriei românilor, pentru realizarea scopului „reorientării geopolitice" şi „sincronizării cu cercetarea istorică europeană", guvernul comunist de la Chişinău a relansat ofensiva reconsiderării oficiale a discursului istoriografic autohton, luând ca aliat aşa-numita „linie Boia". Interpretate în litera lor şi duse la consecințele ultime, lucrările istoricului român Lucian Boia ar semnifica demascarea absolută a istoriografiei româneşti (şi a oricărei alteia), în măsura în care aceasta apare ca o succesiune de mituri care populează panteonul național al personalităților şi valorilor culturale. Dintr-un asemenea punct de vedere, autorul amintit afirmă că, cel puțin sub aspect cantitativ, mitologia istoriografică post-comunistă din România mai degrabă a proliferat decât s-a diminuat. Şi aceasta pentru că niciunul dintre vechile sale mituri (vechimea, unitatea, continuitatea, trecutul glorios, neatârnarea poporului român etc.) nu par să fi fost afectate, în structura lor esențială şi fundamentală, de o judecată critică pe măsura achizițiilor europene şi mondiale din ultima parte a secolului al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea. Mai mult decât atât, ele sunt potențate pe căi *sui-generis* datorită recrudescenței (mai ales în primul deceniu de după 1989) a mişcărilor de extremă-dreapta, naționalist-conservatoare, care şi-au raliat rapid inclusiv istoriografi de diverse vârste – tentația mare fiind pentru tinerii istorici –, în vederea susținerii şi legitimării punctelor lor de vedere.

Pe de altă parte, considerarea evenimentelor istorice absolut nefaste din secolul al XX-lea (cele două războaie mondiale, comunismul şi „războiul rece", post-comunismul însoțit de escaladarea naționalismului, şovinismului, xenofobiei, a urii şi intoleranței etnico-rasiale etc.), cu întregul lor cortegiu de consecințe care este probabil că vor mai dura în timp pe arii vaste ale Europei răsăritene (şi nu doar aici), duce la concluzia că „O societate civilă activă poate ține sub control pasiunile şi animozitățile naționaliste atâta timp cât cadrul instituțional se bazează pe consens şi legitimitate. În societățile post-comuniste, obiectivul grupurilor şi partidelor de orientare civilă e acela de a da un sens identificării cu procesul democratic."[21]

Susținerea politică a pretențiilor statalității şi suveranității Moldovei se face cu prețul resuscitării unei forme revolute de *naționalism*, în spiritul proletcultist de altădată. Este o variantă de naționalism care, în aparență, promovează valorile civic-liberale, dar în fapt se apropie de un presupus şi misterios nucleu etnic, cu tendințe vădit conservatoare. Amintim, din acest punct de vedere, tipologia naționalismului stabilită de Vl. Tismăneanu[22], foarte utilă şi pentru aprecierea

[20] N. Enciu, *op. cit*., p. 184.
[21] Vl. Tismăneanu, *op. cit*., p. 111.
[22] *Ibidem*, pp. 95–104.

particularizantă a relației dintre mitologia politică şi cea istorică la care ne referim. Autorul identifică următoarele specii de naționalism, în funcție de criteriul relației dintre factorul civic şi cel etnic:

1) *Naționalismul civic-liberal* reprezintă „[…] forma «soft» de naționalism, având rădăcini în tradițiile democratice, fie ele conservatoare, liberale sau social-democrate […] O trăsătură a acestei forme de afirmare națională este dimensiunea ei esențialmente cultural-civică. Anti-comunismul reprezintă adesea un element major […] Naționalismul liberal recunoaşte preeminența persoanei morale, dimensiunea electivă a identității personale şi refuză să vadă în individ un prizonier al apartenenței la comunitate […]"[23]

2) *Naționalismul etnic, mai puțin liberal sau neliberal* „[…] cuprinde diverse curente a căror trăsătură comună este conceperea națiunii într-un sens colectivist, exaltarea tradiției şi instituțiilor tradiționale, cultivarea mitologiilor eroice ale trecutului şi neîncrederea în valorile occidentale, considerate «străine» etosului comunitar local. Postulând voința comună a «poporului» drept valoare națională supremă, această variantă de naționalism netezeşte calea spre experimentele autoritariste."[24]

2.1) *Naționalismul conservator*, adesea asociat cu democrația creştină şi tradiția populară: „Deşi susținătorii lui recunosc formal importanța drepturilor individuale, tendința este de a exagera rolul trecutului, influența Bisericii şi impactul nefast al culturii de masă occidentale şi al instituțiilor liberale. În multe cazuri, aceste grupări şi partide exaltă valorile premoderne, în special legăturile comunitare de tip agrarian, şi atacă virulent rolul capitalului financiar şi industrializarea pentru faptul că au distrus comunitatea etno-religioasă"[25]; susținătorii săi au un „dinte puternic" împotriva liberalismului;

2.2) *Populismul etnocentric*, şovin şi cu obsesia conspirațiilor: „Identitatea lui este susținută de coexistența tensionată a unei societăți civile încă neconsolidate, pe de o parte, şi supraviețuirea instituțiilor represive, inclusiv a poliției secrete, pe de alta"[26]; el constituie un amestec straniu de comunism şi fascism, idealizează valorile rurale pe care le opune mereu civilizației urbane „decadente";

2.3) *Etnocentrismul nostalgic şi naționalismul liturgic*, caracterizat prin „[…] idealul unei «democrații naționale» sau al etnocrației şi încercarea de a reabilita mişcările de extremă dreaptă interbelice"[27].

Ascensiunea şi menținerea mitului naționalist în mentalul colectiv al popoarelor din spațiile post-totalitare se explică prin faptul că el răspunde foarte bine la nevoile registrului psiho-afectiv al oamenilor: „[…] oferă consolare, asigură

[23] *Ibidem*, p. 97.
[24] *Ibidem*, p. 99.
[25] *Ibidem*.
[26] *Ibidem*, p. 100.
[27] *Ibidem*, p. 103–104.

bazele unei euforii comunitare, o cale simplă de a depăşi sentimentele de umilinţă şi inferioritate şi constituie o reacţie la ameninţările reale sau imaginare”[28]. Corespunzător dinamicii creării şi re-creării mitologiei politice (naţionaliste), se reconfigurează şi dinamica mitologiei istoriografice, pe două „linii de forţă” concurente. „În materie de istorie, afirmă L. Boia, confruntarea se petrece la noi [în România – n.ns., I.I.] şi se va mai petrece probabil multă vreme în jurul a două „modele ideale” contradictorii: unul naţionalist şi autoritar, celălalt european şi democratic (evident, în fapt, cu tot felul de nuanţe şi combinaţii). În plus, şi într-un sens mai general, se afirmă astăzi în lume un proces de relativizare a valorilor şi de diversificare culturală; în consecinţă, şi istoria se multiplică şi se diversifică.”[29]

Cât de departe se poate merge însă pe acest drum al demitizării istoriografice sau, altfel spus, cum interpretăm istoria astfel încât să nu ne debarasăm de achiziţii valoroase ale scrisului istoric, dar nici să nu devenim pur şi simplu prizonieri ai miturilor? Extremele ar fi: nu se renunţă la niciuna dintre presupoziţiile sau tezele tradiţionale ale istoriografiei, iar discursul acesteia rămâne neschimbat (perspectiva ultra-„conservatoare”) sau se renunţă la toate tezele tradiţionale ale istoriografiei, altminteri aceasta rămâne o pură succesiune de mituri nefondate (perspectiva „reformatoare” radicală). Cum, în general, adevărul stă la mijloc, ataşamentul faţă vreo extremă sau alta nu pare rezonabil. Iluzia comuniştilor din Moldova că, prin adoptarea mecanică pe plan oficial a „liniei Boia”, s-ar rezolva toate problemele care îi frământă (va dispărea ataşamentul intelectual şi afectiv faţă de marile personalităţi culturale simbolice ca Mihai Eminescu sau se va nărui „mitul” unităţii provinciilor româneşti, atât de incomod unei viziuni totalitar-autarhice)[30], nu reprezintă decât un nou altoi hibrid dintre un mit politic şi unul istoriografic.

Dacă ar fi să se desprindă într-adevăr învăţăminte din examinarea „liniei Boia” (evident, într-o interpretare eliberată de partizanatul ideologic), ele ar fi, credem, acelea ale *moderaţiei* şi *măsurii* în cercetarea istoriografică. Ar mai fi, desigur, şi exigenţa evitării excesului, a prevenirii intoxicaţiei cu teze istoriografice, chiar ilustre, repetate la nesfârşit în iluzia că prin acest ritual se poate accepta şi justifica orice se doreşte – în primul rând, starea de fapt actuală a

[28] *Ibidem*, p. 107.

[29] L. Boia, *op. cit*., p. 49.

[30] Ca să ilustreze viziunea „reformatoare” extremă asupra presupoziţiilor istoriografiei pe care ar dori-o autorităţile de la Chişinău, N. Enciu citează din periodicul „Săptămâna”, an X, nr. 38 (458), 21 septembrie 2001, următorul pasaj: „Deci, pentru perioada de până la 1812 îl iei integral pe Panaitescu; pentru perioada 1812–1918, în cazul în care nu există studii imparţiale – tipărim un set de documente în stare pură. Pentru perioada 1918–1940 – punct de reper pot servi «Preludiile» lui Stere şi impresiile «călătorilor străini» prin Basarabia României Mari, iar de la ’44 încoace, renunţând la tiparele ideologice, impuse de regimul comunist – chiar de contemporani cu noi, care ar putea găsi o explicaţie a fenomenului: «în pofida regimului totalitar, oamenii au făcut copii, au fost la medic, şi-au dat copiii la învăţătură, şi-au construit nişte case cât clubul de mari; în pofida regimului odios, Grigore Vieru a plăzmuit nişte poezii minunate, Ion Druţă a scris un roman de excepţie, *Povara bunătăţii noastre*, regizorul Emil Loteanu a câştigat nişte premii internaţionale, Maria Bieşu a cântat pe cele mai mari scene ale lumii...»” (p. 186–187).

societăţii româneşti. Astfel, istoriografia naţională (din Republica Moldova, România sau oricare altă ţară răsăriteană) trebuie să-şi revizuiască radical realizările anterioare, conţinutul, metodologia, programele şi proiectele prioritare şi fundamentale; dar nu să se dezică, peste noapte, de ele, ci să le deschidă la realitate, la exigenţele „empireului istoriografiei mondiale", după expresia acad. C. Mureşanu. Realitatea social-politică şi culturală a Europei contemporane (cât şi a întregii lumi, de altfel) oferă o lecţie, credem, de neocolit: mai importante decât realizările sau nerealizările trecutului – fie acestea trăiri, aspiraţii, teorii, înfăptuiri politice ş.a.m.d. – sunt *faptele* prezentului şi viitorului. O spune şi L. Boia, la finalul *Introducerii* la cea de a doua ediţie a controversatei sale lucrări *Istorie şi mit în conştiinţa românească*: „Poate vom încerca, nu să uităm istoria, dar să fim ceva mai puţin obsedaţi de ea. Privim prea mult spre trecut (spre un trecut cu uşurinţă mitificat) şi prea puţin în prezent şi spre viitor […] Problemele prezentului se rezolvă cu mijloacele prezentului şi din perspectiva prezentului […] Nu putem rămâne prizonieri ai trecutului. Trebuie să dovedim că România înseamnă ceva, *astăzi*."[31] Se pare că obsesia istoriei este, frecvent, o boală politică...

Desigur, mitologia politică cu tentă manipulatoare (asociată mitologiei istoriografice) îşi găseşte, îndeobşte, teren prielnic în rândurile celor care nu posedă o cultură politică şi civică la un nivel rezonabil. Dar ea rodeşte, în mod straniu, şi printre cei care ar trebui să fie imuni la tentaţiile sale: *intelectualii*.

În perioada post-comunismului, miturile politice proliferează, imprevizibil, pe măsura dinamicii şi iniţiativei purtătorilor lor sociali (cazul particular, care ne interesează aici, fiind acela al intelectualităţii). Formaţia profesională, educaţională şi culturală a intelectualilor este una pretenţioasă şi de factură înaltă. Din acest motiv, ar fi de aşteptat ca ei să devină purtătorii de cuvânt ai unei ierarhii valorice, având în prim-plan raţionalitatea şi spiritul critic. Cuvântul lor este de presupus a fi unul decisiv în problemele cruciale ale societăţii post-comuniste. Asemenea aşteptări, chiar dacă adesea tacite şi difuze, sunt cvasi-generale în mentalul colectiv. După cum scrie Ana Pascaru, „[...] intelectualilor le revine dificila misiune de supraveghere şi menţinere a principiilor valorice în evoluţia activităţilor şi a comportamentului social. Altfel spus, prin facultăţile cu care i-a înzestrat natura, intelectualii sunt în stare să-i convingă şi pe ceilalţi membri ai societăţii să opereze cu categoriile care facilitează modalităţile de prezenţă şi perpetuare a umanismului în viaţa cotidiană [...] este vorba de o utilizare eficientă a capacităţilor celor înzestraţi cu facultăţi inteligente, păstrând şi îmbogăţind valorile capitalului intelectual [...] Totodată, mediului intelectual îi revine rolul de filtru social, de stavilă în calea promovării mediocrităţii obraznice, care cu metode din cele mai «sofisticate» încearcă să-i înlocuiască pe acei care cu adevărat sunt ceea ce sunt pe potriva competenţelor şi posibilităţilor."[32]

[31] L. Boia, *op. cit*., p. 51

[32] Ana Pascaru, *Societatea între conciliere şi conflict: cazul Republicii Moldova*, Chişinău, Edit. ARC, 2000, cap. III (*Locul şi rolul intelectualilor în societatea post-totalitară*), p. 71–72.

Nu întotdeauna însă lucrurile stau astfel încât intelectualii să-şi îndeplinească această ingrată şi nobilă datorie. Analizate critic, „valorile" propuse de miturile politice se prezintă frecvent ca pseudo-valori sau non-valori, ceea ce nu-i împiedică pe intelectuali să le susțină cu ardoare, dacă se potrivesc anumitor interese ale unui partid politic, cu şanse de a accede la putere. Evident, avem aici în vedere un fapt binecunoscut (inclusiv pentru vulgarizatorii miturilor politice), şi anume acela că membrii unui grup tind să-şi ignore şi să-şi abandoneze propriile valori, fiind tentați să se ghideze în funcție de normele grupului din care fac parte. Aşa cum observase încă G. Le Bon, sentimentele maselor sunt foarte volatile, simple şi exagerate, trecând cu uşurință dintr-o extremă în cealaltă, căci „[...] grupul este intolerant, autoritar şi de cele mai multe ori conservator în convingerile sale."[33]

Din mulțimea intelectualilor se detaşează sub-mulțimea celor ataşați culturii umaniste – mai vulnerabili, se pare, seducției mitologiilor politice decât confrații lor din ştiințele exacte/ ale naturii, mergând până la implicarea nemijlocită în practica politică (şi politicianistă). Culpabil ar fi obiectul predilect al sferei socialului, ca teren empiric favorabil unor „experimente" de tot felul, uneori deloc benefice dezvoltării şi progresului. O spune o autoare din Republica Moldova, cunoscătoare a acestui gen de situații: „Liderii proveniți cu precădere din rândul scriitorilor, binecunoscuți prin scrierile lor de majoritatea populației şi veneraţi de ea, nu au realizat întreaga responsabilitate pe care şi-au asumat-o devenind politicieni, ignorând orientările clare şi modul în care aveau să se desfăşoare evenimentele. *Or, una este să-ți aşterni propriile gânduri pe hârtie cu talentul hărăzit de Dumnezeu şi alta e să te aventurezi pe tărâmul politicii* [subl. ns., I.I.]. Tărâm care necesită, dacă nu o pregătire necesară [ceea ce este, însă, discutabil, întrucât politicianul fără pregătire e ca un cârmaci fără busolă – n.ns., I.I.], atunci cel puțin o intuiție pe potrivă, în caz contrar rişti totul şi nu obții nimic. Dimpotrivă, fiind un domeniu mult prea controversat, politica nu întotdeauna este benefică pentru a-ți crea posibilități de a-ți atinge scopul propus."[34] S-ar părea că, în loc să aibă minți deschise, lucide şi critice față de ceea ce se întâmplă în societate (mai ales în politică), intelectualii moldoveni (şi români) care au ales un asemenea drum au preferat cultivarea confuziei, a oportunismului, în orice caz a jumătăților de măsură ori a „dublului standard" (una promitem alegătorilor, alta facem după ce suntem aleşi) decât a adevărului, mai puțin profitabil şi mult mai riscant.

Aceste gânduri ne amintesc situația, oarecum similară, a unor intelectuali români, dintre care unii s-au situat de partea puterii, alții de partea opoziției (sau alternativ) în funcție de interese care, uneori, n-au avut nimic în comun cu adevărul şi valorile autentice. Unii dintre ei au reprezentat de pildă „calul de bătaie" al

[33] Vezi Ala Plăcintă, *Evoluția mentalităților politice manifestate în comportamentul electoral*, „Studii şi cercetări din domeniul ştiințelor socio-umane", vol. 16, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2007, p. 117.

[34] Ana Pascaru, *op. cit*., p. 94.

mineriadelor (mai ales al celei din iunie 1990), fiind percepuți de proletariatul minier dezlănțuit ca exponenții decadentismului, ai dreptei şi extremei drepte, indivizi periculoşi pentru echilibrul social, prin chiar faptul că gândesc! O parte dintre aceştia lansaseră anterior (în scris şi prin viu grai) „apeluri" de tot felul, prin care, finalmente, se erijau în judecători *sui-generis* ai națiunii române, ca personaje mitologice, „pure şi dure", „nepătate" de ceea ce se petrecuse înainte de 1989.

Oricum însă, în contextul societăților română şi moldoveană, situația intelectualilor care s-au poziționat periferic față de „terenul de țintă" al vocației şi misiunii lor culturale tradiționale a fost una complicată. „Nu este un secret că şi intelectualii dintr-o societate ideologizată excesiv, cum a fost şi mai rămâne a fi a noastră [moldovenească – n.ns., I.I.], suferă de rinocerită, maladie a omului dezumanizat, a celui care face din ideologie o idolatrizare dincolo de idee şi rațiune [...] Călcâiul lui Ahile al brumei de intelectuali – şi în acest sens nu mă refer la partea ei cantitativă pe care ne-o furnizează departamentul de statistică, ci la cei ce calitativ corespund criteriului respectiv – este imposibilitatea de a rămâne mai presus de neînțelegerile de ordin neesențial pentru a salva esențialul [...] aceasta denotă reliefarea unor lucruri atât de meschine încât fără să vrei te întrebi dacă cei ce le-au întreprins au făcut-o din raționament sau au îndeplinit nişte instrucțiuni ale cuiva pentru a discredita categoria intelectualilor în societate."[35]

Constelația de valori pe care o apără sau ar trebui să o apere intelectualii este una vastă, acoperind valori cultural-spirituale, economice, politice, juridice, morale ş.a. Or, dintre acestea fac parte şi valorile estetice, aflate printre cele mai greu încercate pe parcursul întregii „perioade de tranziție", când se produce, în mod frecvent, datorită acțiunii unor interese, substituirea valorilor autentice cu non-valorile de conjunctură.

Epoca post-comunistă reprezintă – asemenea oricărui timp „de trecere" din istoria mai apropiată sau mai îndepărtată" –, un teren extrem de propice pentru invazia şi expansiunea prostului gust, a pasiunilor îndoielnice şi exhibărilor dubioase. La aceasta a contribuit, de fapt şi din plin în România, aşa-zisul „socialism multilateral dezvoltat", care nu a făcut altceva decât să promoveze sistematic *o confuzie axiologică* permanentă şi extraordinar de profundă. În lucrarea sa *Prostia*, A. Glucksmann sublinia importanța conştientizării ignoranței proprii, a (re)-cunoaşterii „imbecilului din noi"[36], acțiune tot mai greu de săvârşit odată cu proliferarea prostiei agresive şi a pseudo-culturii. Antidotul constă tocmai în consolidarea culturii autentice (în primul rând a culturii politice), aptă să demaşte şi să respingă cu destulă uşurință mitologia cu tentă manipulatoare. Avem în vedere aici definiția clasică oferită de G. A. Almond şi B. Powell, conform căreia *cultura politică este un model de atitudini individuale şi de orientări față de politică, manifestate în rândul membrilor unui sistem politic*[37]. Conform acestor

[35] *Ibidem*, p. 105–106 şi 107.
[36] A. Glucksmann, *Prostia*, Bucureşti, Edit. Humanitas, 1992.
[37] G. A. Almond, B. Powell, *Comparative Politics. A Developmental Approach*, Boston, 1966.

autori, cultura politică are trei dimensiuni (*cognitivă*, *afectivă* şi *evaluativă*), iar în lipsa cunoştinţelor politice, credinţele/ convingerile se formează în special pe baza dimensiunilor afective şi evaluative. Este tocmai cazul frecvent al difuziunii rapide a miturilor şi contra-miturilor politice în rândurile unei părţi a societăţii post-comuniste, deoarece acestea incită până la exacerbare latura *afectivă* şi *imaginativă* a mentalului colectiv, după care evaluarea este manipulată convenabil, în scopul eludării parţiale (uneori într-o măsură foarte accentuată) – prin inducerea unei stări de *pasivitate*, *inerţie* –, a elementului *cognitiv* veritabil, deoarece el ar putea fi adversarul cel mai periculos al şubredelor eşafodaje mitologice. Rezultatul este *apatia*, *pasivitatea* subiecţilor difuziunii mitului politic, respectiv imersiunea lor într-o *cultură de supunere* (*subordonare*), asociată celei *parohiale* (locale, provinciale).

O cultură politică autentică este cel mai temut adversar al miturilor politice, întrucât le sesizează inconsistenţa şi le dezmembrează rapid, ceea ce rezultă fie şi din enumerarea componentelor acesteia: „[...] cultura politică a unei societăţi se referă la mijloacele prin care a fost internalizat sistemul politic în sentimentele, cunoştinţele şi evaluarea populaţiei, la atitudinea faţă de sistemul politic în întregul său şi atitudinile cu privire la rolul binelui în sistem.”[38]

Astăzi, într-o mai mare măsură ca oricând, omul societăţii post-comuniste are nevoie de *idealuri* care să-i împlinească personalitatea, de *modele* de înaltă ţinută intelectuală, morală, estetică şi afectivă – preferabil, după părerea noastră, neangajate politic. Este puţin probabil că vom putea depăşi cu adevărat această „perioadă de tranziţie” – pe care unii o adulează, iar alţii o blestemă –, fără a ne regăsi pe noi înşine în noianul de întâmplări care se revarsă, încă, orbeşte peste capetele noastre, fără a putea (re)dobândi controlul asupra vieţilor şi destinelor noastre prin *educaţie* şi *cultură*, fără a ne exercita liber (dar şi responsabil) conştiinţa înăuntrul şi în afara modestei noastre fiinţe individuale, spre binele nostru şi al comunităţii căreia îi aparţinem. Ne suntem încă datori unii altora într-o „clipă de sinceritate” cu acea onestitate elementară, acel bun simţ arhaic al poporului român şi acea inteligenţă ce ne-a dus faima în lume în ştiinţă şi tehnologie, filosofie, artă, literatură, teologie – într-un cuvânt, întruchiparea acelor valori despre care ne place să vorbim, dar, cu prea mare greutate ştim uneori să le recunoaştem, să le încurajăm şi să le punem în practică. În loc să vehiculeze *mituri politice*, intelectualii societăţilor post-comuniste au datoria să cultive şi să dezvolte *cultura politică* autentică la nivelul unor categorii sociale cât mai largi.

[38] Vezi Ala Plăcintă, p. 116.